

Dariusz Borek

"I delicti riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede - norme, prassi, obiezioni", a cura Claudio Papale, Città del Vaticano 2014 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 58/4, 197-208

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

3) W zgodzie z proponowanym modelem współdziałania w przestępstwie poddał krytyce obowiązujące rozwiązania normatywne wskazując na konieczność uniknięcia jakiegokolwiek niesprawiedliwości w stosowaniu kar.

4) Cenne dla kościelnego ustawodawcy są nie tylko teoretyczne fundamenty instytucji współudziału w przestępstwie, ale również postulaty *de lege ferenda*.

5) Uważam jednak, że w opracowaniu naukowym powinno się unikać stwierdzeń *wydaje się, że* (*sembra che*, s. 45). Należy odważnie postawić tezę czy hipotezę lub podawać sprawdzone dane. Ponadto wybór pewnych koncepcji (Kotarbiński) w oparciu o indywidualne uznanie sugeruje, że Autor poszukuje pewnych rozwiązań, które popierałyby jego tezy, a nie takich, na których te ostatnie są oparte.

Opracowanie P. Skoniecznego *La compartecipazione nel delitto canonico: alla ricerca del concetto teoretico* stanowi istotny i niepodważalny wkład w rozwój prawa kanonicznego jako dyscypliny naukowej.

o. Tomasz Gałkowski CP

**Quaderni di Ius Missionale, I delicti riservati alla
Congregazione per la Dottrina della Fede – norme, prassi,
obiezioni, a cura Claudio Papale, Città del Vaticano 2014,
ss. 181.**

Papież Jan Paweł II motu proprio *Sacramentorum sanctitatis tutela* w dniu 30 kwietnia 2001 roku promulgował Normy *De gravioribus delictis* traktujące o najcięższych przestępstwach zastrzeżonych dla Kongregacji Nauki Wiary. Po niespełna dziesięciu latach okazało się niezbędne wprowadzenie do dokumentu pewnych zmian i uzupełnień, dlatego też papież Benedykt XVI w dniu 21 maja 2010 roku promulgował Normy *De delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis*, stanowiące uzupełnienie i modyfikację norm z 2001 roku. W obydwu przywołanych powyżej dokumentach jest mowa o najcięższych przestępstwach (nie tylko w materii *de sexto*) zastrzeżonych dla Kongregacji Nauki Wiary wraz z podaniem sposobu postępowania w przypadku ich zaistnienia. Jak pokazuje życie, przepisy zawarte w wymienionych normach są – niestety – cały czas aktualne, szczególnie w tym,

co się odnosi do przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu popełnionych przez duchownych względem osób nieletnich.

W związku z tą aktualnością i jednocześnie złożonością problematyki dotyczącej wykonywania kościelnej władzy karania w zakresie *delicta reservata* nieuniknioną staje się konieczność nieustannego doskonalenia osób profesjonalnie zajmujących się w Kościele wymiarem sprawiedliwości. Niezbędne jest w związku z tym także opracowanie odpowiedniego programu formacji, która będzie miała za zadanie w pierwszej kolejności ochronę nieletnich przed wszelkimi nadużyciami, szczególnie w sferze seksualnej, oraz przygotowanie swego rodzaju specjalistów potrafiących właściwie posługiwać się narzędziem, jakim jest aktualnie obowiązujące kanoniczne prawo karne, aby winnych wspomnianych przestępstw pociągnąć do odpowiedzialności karnej.

Niewątpliwie odpowiedzią na takie zapotrzebowanie są organizowane przez wydziały prawa kanonicznego różnego rodzaju konferencje i sympozja poświęcone właśnie zagadnieniom kanonicznego prawa karnego w aktualnej sytuacji społeczno-kulturowej (por. D. Borek, *Concursus in delicto. Formy zjawiskowe przestępstwa kanonicznego w kanonicznym prawie karnym (studium prawnohistoryczne)*, Warszawa 2014, s. 13-20).

Kościół, w tym także i partykularny w Polsce, mając na względzie zbawienie dusz, stara się – według opinii piszącego bardzo skutecznie – wyjść naprzeciw wspomnianym zapotrzebowaniom i wyzwaniom, wypracowując swego rodzaju kościelny *modus procedendi* szczególnie w zakresie przestępstw *contra mores* należących do kategorii *delicta reservata*. Jednymi z istotnych odpowiedzi Kościoła w Polsce na zjawisko pedofilii są dwa dokumenty: *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą małoletnią poniżej osiemnastego roku życia* przyjęte przez Konferencję Episkopatu Polski podczas 366 zebrania plenarnego w Warszawie w dniach 7-8 października 2014 roku oraz *Niektóre wskazania w przypadkach oskarżeń o molestowanie seksualne*, zatwierdzone przez Konferencję Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich w Polsce podczas 132 zebrania plenarnego w Warszawie w dniu 13 maja 2014 roku. Powyższe wytyczne i wskazania stanowią odpowiedź Kościoła w Polsce na wezwanie, jakie Kongregacja Nauki Wiary w Liście okólnym z dnia 13 maja 2011 roku skierowała do konferencji episkopatów *W sprawie opracowania „wytycznych” dotyczących sposobu postępowania w przypadku nadużyć seksualnych popełnionych przez duchownych wobec osób niepełnoletnich*.

Ponadto warto zauważyć, że bardzo cenną inicjatywą z punktu widzenia formacji i prewencji jest także szkolenie delegatów przełożonych kościelnych ds. wykorzystywania seksualnego małoletnich zorganizowane przez koordynatora ds. ochrony dzieci i młodzieży przy Konferencji Episkopatu Polski ks. Adama Żaka SJ w 2015 roku w Częstochowie.

W związku ze zmianami dokonanyymi w prawie oraz koniecznością nieustannej formacji niezbędne okazuje się przygotowanie nowych opracowań, które przedstawiałyby zagadnienia z zakresu kanonicznego prawa karnego oraz kanonicznego procesu karnego z perspektywy przestępstw zastrzeżonych dla Kongregacji Nauki Wiary nie tylko w sposób całościowy i systematyczny, ale które brałyby pod uwagę także uzupełnienia wprowadzone w tej materii przez Kościół od czasu promulgowania Kodeksu w 1983 roku. Takie opracowania stanowiłyby pomoc w praktycznym stosowaniu norm zarówno substancjalnych, jak i procesowych. Odpowiedzią na teoretyczne i praktyczne zapotrzebowanie jest właśnie recenzowana publikacja nosząca tytuł: *I delicti riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede – norme, prassi, obiezioni*, a cura Claudio Papale, Città del Vaticano 2014, ss. 181, wydana w ramach Quaderni di Ius Missionale.

W skład wymienionej publikacji wchodzi: prezentacja, siedem artykułów koncentrujących się wokół różnych problemów teoretycznych i praktycznych związanych z *delicta reservata*, spis nazwisk oraz informacje dotyczące autorów poszczególnych artykułów.

Claudio Papale wyjaśnia, że omawiana pozycja stanowi owoc konferencji dotyczącej najcięższych przestępstw zarezerwowanych dla Kongregacji Nauki Wiary, która odbywała się w dniach 24-25 marca 2014 roku z inicjatywy Wydziału Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Urbanianum i pod patronatem wspomnianej Kongregacji. Zamiarem konferencji oraz powstałej na jej gruncie publikacji było przybliżenie właściwej interpretacji, a co za tym idzie i właściwej aplikacji norm dotyczących przestępstw zarezerwowanych dla Kongregacji Nauki Wiary. Taka potrzeba wynikała z trudności, z jakimi spotykają się pracownicy trybunałów kościelnych zajmujący się sprawami związanymi z *delicta reservata*. Autorzy zamieszczonych w omawianej publikacji artykułów starali się wyjść naprzeciw takim trudnościom i zmiierzali do pogłębienia zagadnień związanych z *delicta reservata* na wielu płaszczyznach. Ich celem było bowiem przeprowadzenie pogłębionego studium zarówno kwestii, jakie w interesującej materii odnoszą

się do aspektów prawa materialnego (kanonicznego i państwowego), jak i kwestii ściśle kanoniczno-proceduralnych i techniczno-naukowych.

Zasadniczy trzon recenzowanej publikacji stanowi siedem artykułów.

1. Pierwszy z artykułów, którego autorem jest Robert W. Oliver (sekretarz Papieskiej Komisji ds. Ochrony Nieletnich), nosi tytuł: *The continuing process of evaluating and updating our efforts to protect god's children*, s. 11-24 (*Nieustanny proces oceny i uaktualniania starań zmierzających do ochrony dóbr dzieci*). Autor słusznie zauważa, nawiązując do słów papieża emeryta Benedykta XVI, że starania Kościoła mające na celu ochronę praw dzieci muszą mieć charakter trwały, a więc być procesem nieustającym. W ten proces, jak zauważa autor referatu, wpisują się dzisiaj szczególnie dwie sprawy: po pierwsze powołanie przez papieża Franciszka w dniu 22 marca 2014 roku Papieskiej Komisji ds. Ochrony Nieletnich, oraz, po drugie, starania Kongregacji Nauki Wiary mające na celu uaktualnienie prawa powszechnego w odpowiedzi na trudności i problemy sygnalizowane przez pasterzy kościołów lokalnych i przełożonych zakonnych.

Sam fakt powołania Komisji ds. Ochrony Nieletnich mającej charakter trwały stanowi bez wątpienia dowód na to, że Kościół wcale nie bagatelizuje kwestii nadużyć seksualnych (zarówno popełnionych w przeszłości, jak i mogących się zdarzyć w przyszłości) popełnianych na nieletnich. Specyficznym celem wspomnianej komisji jest bowiem proponowanie inicjatyw, które w najlepszy możliwy sposób będą gwarantować ochronę praw nieletnich oraz dorosłych wrażliwych (*vuolnerable adults*), a więc takich osób, które ze względu na swoją konstrukcję psychofizyczną są szczególnie wrażliwe, bezbronne i podatne na wpływ innych. Dlatego też komisja jest wspólnie z Kongregacją Nauki Wiary odpowiedzialna za działania kościołów partykularnych w zakresie ochrony wszystkich nieletnich oraz dorosłych wrażliwych. Oprócz tego, jak przypomina autor, jednym z głównych zadań wspomnianej komisji jest przygotowanie statutów, w których zostaną określone jej zadania i kompetencje (*Takie statuty zostały już opracowane i opublikowane w Watykanie 21 kwietnia 2015 roku. Normy w nich zawarte obowiązują ad experimentum przez okres trzech lat, po upływie których komisja powinna przedstawić Papieżowi do definitywnego zatwierdzenia propozycje ewentualnych zmian – uzupeł. D.B.*).

W skład komisji mają wejść także osoby pochodzące z różnych części świata, w tym świeckie i kobiety, co – jak trafnie zauważa autor omawianego

referatu – jest znamienne. I tak na osiem osób powołanych początkowo w skład komisji (*Hanna Suchocka – Polska; Catherien Bonet – Francja; Marie Collins – Irlandia; Sheila Hollins – Wielka Brytania; kard. Séan Patrick O'Malley OFMcap. – USA; prof. Claudio Papale – Włochy; ks. Humberto Miguel Yáñez SJ – Argentyna; ks. Hans Zollner SJ – Niemcy – uzup. D.B.*) pięć to osoby świeckie, w tym cztery kobiety.

Jak wynika z analizowanego referatu, wymiernym potwierdzeniem nieustannych starań, jakie podejmuje Kościół w obronie nieletnich, są normy dotyczące najcięższych przestępstw zarezerwowanych dla Kongregacji Nauki Wiary. Należy do nich w pierwszej kolejności wydane w 2001 roku motu proprio Papieża Jana Pawła II *Sacramentorum sanctitatis tutela*. Zgodnie z wymienionym dokumentem (Normy *De gravioribus delictis* z 2001 r. – *uzup. D.B.*) w katalogu przestępstw zarezerwowanych dla Kongregacji Nauki Wiary zawarte było także przestępstwo przeciwko obyczajom, tzn. dokonane przez duchownego przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą małoletnią poniżej osiemnastego roku życia. Po dziewięciu latach od promulgacji motu proprio *Sacramentorum sanctitatis tutela* z 2001 roku Kongregacja Nauki Wiary uznała za konieczne zmodyfikowanie przepisów zawartych w Normach *De gravioribus delictis*, aby po aktualizacji i uproszczeniu procedur stanowiły jeszcze skuteczniejszą odpowiedź na współczesne problemy. Zmodyfikowane normy dotyczące przestępstw zarezerwowanych dla Kongregacji Nauki Wiary zostały przedstawione papieżowi Benedyktowi XVI, który w dniu 21 maja 2010 roku zatwierdził je, nakazując ich promulgowanie (Normy *De delictis reservatis* z 2010 roku – *uzup. D.B.*).

Jedną z grup przestępstw zarezerwowanych dla Kongregacji Nauki Wiary w Normach *De delictis reservatis* z 2010 roku stanowią *delicta graviora contra mores*, czyli przestępstwa przeciwko obyczajom: molestowanie seksualne małoletnich przez duchownego (z małoletnim są tutaj zrównani także ci pełnoletni, którzy habitualnie posiadają niepełne używanie rozumu) oraz pornografia dziecięca. Nowością w zakresie podmiotów biernych omawianego przestępstwa wprowadzoną przez Normy z 2010 roku jest zrównanie z osobą małoletnią osoby, która habitualnie posiada niepełne używanie rozumu. Nowość stanowi również przestępstwo pornografii dziecięcej polegające na nabywaniu, przechowywaniu lub rozpowszechnianiu w celach lubieżnych obrazów pornograficznych z małoletnimi poniżej czternastu lat, dokonane przez duchownego w jakikolwiek sposób i przy użyciu jakiegokolwiek instrumentu. Istotnym znamieniem omawianego przestępstwa jest wina umyślna po stronie osoby nabywającej, przechowującej lub też

rozpowszechniającej treści pornograficzne z małoletnimi poniżej czternastego roku życia.

2. John Paul Kimes (urzędnik sekcji dyscyplinarnej Kongregacji Nauki Wiary) jest autorem drugiego z referatów pt. *Le Essential Norms della Conferenza Episcopale statunitense*, s. 25-44 (*Essential Norms Konferencji Episkopatu Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej*). Przedmiotem analizy podjętej przez autora są normy będące efektem bolesnych doświadczeń w postaci pedofilii wśród duchownych katolickich, jakie były udziałem Kościoła katolickiego w USA. Wspomniane normy mają na celu z jednej strony łatwiejsze pociągnięcie do odpowiedzialności karnej duchownych będących sprawcami przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu popełnionych z osobami nieletnimi, z drugiej natomiast strony ochronę praw nieletnich. Wymieniony dokument został zatwierdzony przez Kongregację ds. Biskupów w dniu 8 grudnia 2002 roku, stając się w ten sposób prawem partykularnym obowiązującym wszystkie diecezje łacińskie i eparchiaty wschodnie na terytorium Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Warto w tym miejscu zadać sobie za autorem referatu pytanie o rolę, jaką w fazie uzyskiwania przez *Essential Norms* zatwierdzenia, odegrała Kongregacja Nauki Wiary, która jest przecież zgodnie z motu proprio *Sacramentorum Sanctitatis Tutela* jedynym dykasterium Kurii Rzymskiej kompetentnym w zakresie spraw, których dotyczą *Essentials Norms*. Wydaje się jednakże, że postawione pytanie musi pozostać otwarte przynajmniej do momentu upublicznienia archiwów Kongregacji Nauki Wiary w tej sprawie.

Autor referatu zwraca również uwagę na pewne minusy wynikające z tego, że *Essentials Norms* używają często terminów i pojęć raczej o charakterze duszpasterskim niż prawnokanonicznym. Autor zastanawia, się dlaczego *Essentials Norms* nie używają przyjętego w kanonistyce terminu przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, ale *nadużycia seksualne*, to ostatnie określenie może bowiem sugerować, że przepisy dotyczą tylko działań duchownego podjętych z użyciem siły, to znaczy wbrew woli nieletniego poddanego jakiejś czynności seksualnej. Tymczasem znamienne dla omawianych Norm jest to, że aby zostało popełnione przestępstwo przeciwko szóstemu przykazaniu z nieletnimi, wcale nie musi dojść do kontaktu cielesnego. Takie rozszerzone spojrzenie na zagadnienie jest jak najbardziej trafne i zgodne z *prassi* Kongregacji Nauki Wiary, ale, jak zauważa autor, niesie ze sobą niebezpieczeństwo przejścia przy ocenie popełnienia przestępstwa z kryterium obiektywnego do subiektywnego.

W takim subiektywnym ujęciu znaczenie odgrywa oduczenie osoby, która twierdzi, że była molestowana nawet pomimo braku realnego kontaktu cielesnego/fizycznego. Analizowane Normy nakazują wprowadzić w przypadku wątpliwości wysłuchanie opinii teologów biegłych w zakresie teologii moralnej, niemniej jednak uzasadnione są wątpliwości autora, który zadaje pytanie: „Ale na podstawie czego wolno stwierdzić, czy konkretny akt, który nawet w najmniejszym zakresie nie polegał na kontakcie fizycznym, to znaczy akt nie miał charakteru seksualnego *stricto sensu* i nie powoduje widocznej szkody, może wyczerpywać istotne znamiona przestępstwa nadużycia seksualnego?”.

Po przeprowadzeniu szczegółowej analizy poszczególnych artykułów składających się na *Essentials Norms* autor omawianego referatu stwierdza, że dokument ten wprowadził do prawa powszechnego wiele nowych elementów. Ponadto zauważa pozytywny wpływ, jaki odegrały wspomniane normy na analogiczne dyspozycje opracowywane z inicjatywy Kongregacji Nauki Wiary także przez inne konferencje episkopatów.

3. Ten sam John Paul Kimes jest także autorem trzeciego z zamieszczonych w omawianej pozycji artykułów, który został poświęcony wskazówkom jakie konferencje episkopatów powinny wydawać w odniesieniu do sposobu postępowania w przypadku nadużyć seksualnych popełnionych wobec małoletnich przez duchownych (*Guidelines of the episcopal conferences for dealing with cases of sexual abuses of minors perpetrated by clerics*, s. 45-74). Na wstępie autor przywołuje słowa św. Grzegorza z Nazjanzu skierowane do jego przyjaciela św. Bazylego Wielkiego na temat pełnienia przez niego posługi duszpasterskiej (*Oratio IX*, 5, PG 35, 825 ab). Jak wynika ze słów św. Grzegorza, posługa ta powinna być *simul et cura et solertia*, a więc pełniona z surowością i łagodnością jednocześnie. To samo kryterium, jak zauważa J.P. Kimes, powinno być brane pod uwagę także przez konferencje episkopatów w odniesieniu do wskazówek dotyczących sposobu postępowania w przypadku seksualnych nadużyć duchownych względem małoletnich. Poszczególne konferencje episkopatów powinny w tym względzie wypracować takie zasady postępowania, w których zachowana będzie równowaga właśnie pomiędzy surowością a łagodnością. Aby ułatwić im to zadanie, Kongregacja Nauki Wiary wystosowała do konferencji episkopatów List okólny z dnia 3 maja 2011 roku, w którym zostały podane wskazówki odnośnie do wypracowywania kościelnego *modus procedendi* na poziomie

poszczególnych konferencji episkopatów w przypadku przestępstw molestowania seksualnego małoletnich przez duchownych.

Atutem omawianego artykułu jest analiza zarówno treści Listu okólnego Kongregacji Nauki Wiary, jak i wybranych przykładowych wytycznych wypracowanych przez różne konferencje episkopatów właśnie w oparciu o wspomniany list okólny. Autor omówił wytyczne konferencji episkopatów Niemiec, Salwadoru, Litwy, Paragwaju oraz konferencji biskupów łacińskich regionu arabskiego. Podsumowując przeprowadzoną analizę, autor stwierdza, że poszczególne konferencje episkopatów w duchu pokory, świadome wcześniej popełnionych błędów, podjęły wielki trud, aby odpowiedzieć na zawarte w Liście okólnym z 3 maja 2011 roku wezwanie do wypracowania właściwego *modus procedendi* w przypadku przestępstw molestowania małoletnich przez duchownych. Przygotowywane przez konferencje episkopatów wskazania stanowią odpowiedź kościołów lokalnych na przypadki wspomnianych przestępstw. Są one także dużym krokiem do przodu w kierunku ochrony osób małoletnich przed nadużyciami w sferze ich duchowego i ludzkiego rozwoju.

4. Carlo Dezzuto (urzędnik sekcji dyscyplinarnej Kongregacji Nauki Wiary, wykładowca prawa kanonicznego na wydziale teologicznym Italia Settentrionale, wikariusz sądowy diecezji Biella) jest autorem czwartego z artykułów pt. *Le principali obiezioni alla prassi della Congregazione per la Dottrina della Fede nel trattamento dei delicta graviora ad essa riservati*, s. 75-119 (*Główne zastrzeżenia dotyczące praktyki Kongregacji Nauki Wiary w sprawach przestępstw jej zarezerwowanych*). Zasadniczy trzon omawianego artykułu stanowi krytyczne omówienie głównych zastrzeżeń stawianych Kongregacji Nauki Wiary w związku ze sposobem procedowania przez nią przypadków przestępstw należących do kategorii *delicta reservata*, a w sposób szczególnie przestępstw *contra mores* popełnionych przez duchownych z małoletnimi poniżej osiemnastego roku życia. Jak zauważa autor, znamienne jest to, że zastrzeżenia są podnoszone nie przez osoby zajmujące się prawem kanonicznym naukowo i praktycznie, ale głównie przez ordynariuszy (biskupów, przełożonych wyższych), a więc osoby, na których w znacznej mierze spoczywa zadanie wprowadzenia w życie decyzji podjętych przez sądy.

Autor zebrał i krytycznie przedstawił obszerny zbiór 32 zastrzeżeń wysuwanych w związku z *prassi* Kongregacji Nauki Wiary w sprawach dotyczących *delicta reservata*. Poruszana przez niego tematyka dotyczy bardzo

szerokiego spektrum zagadnień m.in. z zakresu podstawowych zasad kanonicznego prawa karnego materialnego, kanonicznego procesu karnego oraz norm *De delictis reservatis* z 2010 roku. Jedną z podnoszonych kwestii jest na przykład niezgodność prawa karnego z soborową wizją Kościoła (3.6). Innym poruszonym wątkiem są obiekcje wynikające z fundamentalnej zasady kanonicznego prawa karnego wyrażonej w kan. 1341, zgodnie z którym wymiar kary to *extrema ratio* (3.19). Natomiast spośród zagadnień dotyczących Norm *De delictis reservatis* autor podjął m.in. kwestię nadużyć seksualnych, zauważając, że pojęcie to wydaje się być zbyt ogólne. Na zakończenie zauważył, że przedstawione w artykule zastrzeżenia nie stanowią zbioru zamkniętego, to znaczy wyczerpującego, ale ukazują jedynie te główne. Niewątpliwym atutem omawianego artykułu jest przedstawienie łącznie z zastrzeżeniami także argumentów uzasadniających stosowaną w przypadku *delicta reservata* praktykę.

5. *Errori procedurali più ricorrenti nei casi di delicta graviora* (Najczęściej spotykane błędy proceduralne w sprawach dotyczących najcięższych przestępstw), s. 121-130, to tytuł kolejnego artykułu zamieszczonego w prezentowanej pozycji. Jego autorem jest Claudio Papale, wykładowca na Wydziale Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Urbanianum. Claudio Papale jest także urzędnikiem sekcji dyscyplinarnej Kongregacji Nauki Wiary oraz autorem cenionych pozycji z zakresu kanonicznego procesu karnego i kanonicznego prawa karnego, szczególnie w tym, co się odnosi do *delicta reservata*. Chociaż omawiany artykuł należy do najkrótszych w omawianej pozycji, należy jednak stwierdzić, że ze względów praktycznych jest on bardzo cenny. Wyliczenie i omówienie w jednym miejscu błędów popełnianych obecnie w trakcie przeprowadzania postępowania w sprawach *delicta reservata* wskazuje na konieczność nieustannego dokształcania się przez osoby prowadzące tego rodzaju postępowania. Tak więc według autora do najczęściej spotykanych błędów popełnianych na poziomie niższych trybunałów należy zaliczyć m.in.: domaganie się przysięgi od podejrzanego lub oskarżonego, co jest ewidentnym naruszeniem dyspozycji zawartej w kan. 1728 § 2; brak powiadomienia Kongregacji Nauki Wiary po przeprowadzeniu dochodzenia wstępnego wbrew temu, co się postanawia w art. 16 Norm *De delictis reservatis* z 2010 roku; brak *votum* (opinii) ordynariusza w dokumentacji przesłanej do Kongregacji; zrzeczenie się instancji przez rzecznika sprawiedliwości na polecenie lub za zgodą ordynariusza (por. kan. 1724), podczas gdy w przypadku *delicta reservata* to właśnie Kongregacja

pełni rolę ordynariusza; wymierzanie kar wiążących na stałe *in via amministrativa* bez specjalnego mandatu Kongregacji Nauki Wiary (Normy *De delictis reservatis* z 2010 roku, art. 21 § 2, n. 1).

6. Szósty artykuł prezentowanej publikacji dotyczy zjawiska pedopornografii, rozważanego pod kątem różnych aspektów techniczno-informatycznych przydatnych przy ustalaniu odpowiedzialności sprawcy przestępstwa (*Pedopornografia: aspetti tecnico informatici utili all'accertamento delle responsabilità penali da parte dell'autore*, s. 131-159). Massimo di Veroli, autor omawianego artykułu, jest konsultantem techniczno-informatycznym przy trybunale w Rzymie. Zgodnie z Normami *De delictis reservatis* z 2010 roku do kategorii *delicta graviora contra mores* została zaliczona także pedopornografia, czyli pornografia dziecięca. Zgodnie z tym, co się postanawia w cytowanych Normach, przestępstwo pornografii może polegać na nabywaniu, przechowywaniu albo też na rozpowszechnianiu w celach lubieżnych obrazów pornograficznych z małoletnimi poniżej czternastego roku życia, dokonanym przez duchownego w jakikolwiek sposób i przy użyciu jakiegokolwiek instrumentu. Podczas ustalania winy i odpowiedzialności karnej sprawców tego szczególnego przestępstwa niezbędne będzie odwołanie się do specjalistów informatyków czy inaczej konsultantów technicznych. Prezentowany obecnie artykuł doskonale naświetla złożoność problematyki związanej z ustalaniem odpowiedzialności karnej sprawcy przestępstwa pornografii dziecięcej. Warto w tym miejscu podkreślić, że do zaistnienia omawianego przestępstwa musi mieć miejsce *dolus specificus*. Nie wystarczy zatem, aby sprawca działał świadomie i dobrowolnie, ale konieczny jest specyficzny cel takiego działania. Tak więc nie wystarczy np. samo posiadanie wspomnianych materiałów pornograficznych, ale musi ono być motywowane celami lubieżnymi. Konieczność udowodnienia owego specyficznego celu to dodatkowy wymóg stwierdzenia popełnienia omawianej formy przestępstwa.

7. Ostatni, siódmy z artykułów, dotyczy porozumienia z Lanzarote oraz zmian wprowadzonych na płaszczyźnie włoskiego prawa karnego (*La Convenzione di Lanzarote e le modifiche introdotte nell'ordinamento penale italiano*, s. 161-177). Autor, Michele Rondino, jest profesorem nadzwyczajnym kanonicznego prawa karnego oraz profesorem zwyczajnym prawa rodzinnego i małoletnich na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim, a także wykładowcą Canon Law na LUMSA w Rzymie. Zauważa on słusznie, że

choć żyjemy w świecie (tzw. zachodnim), w którym nie brakuje oznak dobrobytu, to jednak w tym samym świecie spotykamy niepokojące zjawiska dotyczące dzieci. Należą do nich: dzieci porzucone; liczne przypadki molestowania dzieci (i to nie tylko na płaszczyźnie seksualnej); manipulowanie dziećmi m.in. przez różne instytucje wpajające młodym ludziom fałszywe ideały; liczne dzieci zapomniane i bezbronne; dzieci, których obecności się nie dostrzega, co uniemożliwia im prawdziwą integrację ze społeczeństwem; dzieci, którym zbyt wcześnie odebrano dzieciństwo; dzieci niepełnosprawne, które zostały pozostawione same sobie w ich rodzinach.

W kontekście zagrożeń, z jakimi spotykają się dzisiaj dzieci, szczególnego znaczenia nabierają właśnie różnego rodzaju porozumienia o charakterze międzynarodowym zawarte w ostatnich dziesięcioleciach. Takie deklaracje stanowią wyraz uznania podmiotowości dzieci jako tytulariuszy praw, a szczególnie jako podmiotów formacji. Prezentowany artykuł przedstawia główne zasady Porozumienia zawartego przez Radę Europy w 2007 roku a dotyczącego ochrony dzieci przed wykorzystywaniem i nadużyciami seksualnymi, a także modyfikacje wprowadzone w związku z ratyfikacją wspomnianego porozumienia w prawie włoskim. Przeprowadzona przez autora analiza pozwala na stwierdzenie, że ustawodawstwo włoskie podjęło skuteczny wysiłek mający na celu ochronę osób małoletnich przed nadużyciami w sferze seksualnej oraz ograniczenie wzrostu przestępstw we wspomnianej materii.

Polecając omawianą publikację należy podkreślić, że czytelnik otrzymuje do rąk materiały pozwalające na dokładne zapoznanie się z niezmiennie trudną, ale niestety bardzo aktualną problematyką kościelnej władzy karania, szczególnie w kontekście najcięższych przestępstw zarezerwowanych dla Kongregacji Nauki Wiary, a jeszcze dokładniej w kontekście przestępstw *contra mores* popełnianych przez duchownych wobec osób małoletnich. W jednym opracowaniu otrzymujemy teoretyczne refleksje z zakresu kanonicznego prawa karnego, a także niezmiennie cenne i wartościowe informacje oraz wnioski praktyczne z zakresu stosowania kanonicznego prawa karnego w dzisiejszych warunkach. Bez wątpienia zaletą recenzowanej publikacji jest udana próba oddolnego, tzn. z perspektywy kościołów lokalnych przedstawienia złożonej problematyki związanej z wykonywaniem kościelnej władzy karania w przypadku przestępstw zastrzeżonych aktualnie dla Kongregacji Nauki Wiary, szczególnie dotyczących nadużyć seksualnych względem osób małoletnich. Należy żywić nadzieję, że dzięki

bogactwu i różnorodności treści prezentowana publikacja przyczyni się do lepszego zrozumienia natury kościelnej władzy karania oraz znajomości norm i przepisów określających sposób postępowania wobec naruszeń stanowiących przestępstwa kanoniczne i tym samym do ochrony praw osób, które stały się ofiarami przestępstwa.

o. Dariusz Borek, OCarm